

Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Történelemtudományi Doktori Iskola
Modernkor Program

Túróczi Tamás

Katana és Ige

**Ibériai-japán kapcsolatok (1543-1650) a keresztény rendi
konfliktusok és a japán kereszténypolitika változásai tükrében**

Doktori értekezés tézisei

Témavezetők:

Dr. Florentino Rodao García DSc.
Egyetemi tanár
(Universidad de Complutense de Madrid)

Dr. Kövér Lajos PhD.
Tanszékvezető, hab. egyetemi docens
(SZTE BTK)

SZEGED
2018

A kutatás célkitűzései és jelentősége

A kutatómunka célja annak tisztázása, milyen szerepet játszottak az ibériaiak a 16-17. századi japán átalakulásban, egy minden addiginál erősebb, militarista alapokon szerveződő államhatalom, a Tokugava-sógunátus létrejöttében (1603). Továbbá hogyan alakította az ibériai jelenlét a japán kereszténypolitikát és milyen súllyal járultak hozzá említett valláspolitikai változásaihoz a Japánban misszionáló katolikus rendek konfliktusai. Végezetül, arra is keressük a választ, milyen okok vezettek az ibériaiak, közelebbről nézve a Spanyol Korona 16-17. századi távol-keleti expanziós kísérletének kudarcához.

Értekezésünk tehát az ibériai térfoglalás kevésbé frekvenciát, távol-keleti kísérletét vizsgálja, annak sajátos államalakulatára, Japánra fókuszálva az 1543 és 1650 közötti időszakban. Dolgozatunkban külön hangsúllyal jelenik a Spanyol Korona és Japán első kapcsolatfelvételének időszaka, amely történelmi periódus 1571-től 1639-ig, a spanyolok fülöp-szigeteki berendezkedésétől, Japánból való távozásukig tartott.

Tanulmányunk az ibériai-japán, de mindenekelőtt a spanyol-japán érintkezéseket a keresztény rendi konfliktusokon keresztül kívánja megragadni. Keresztény rendek alatt kizárólag a Japánban tevékenykedő katolikus hitközösségeket, a jezsuita-, a domonkos-, és a ferences rendi missziókat, valamint az ágostonrendi hittérítőket értjük.

Az értekezés külön érdekessége, hogy kitér a Spanyol Korona és annak hagyományos ellenfele, Hollandia ellentéteire, a két nagyhatalom politikai és vallási ellentéteinek és viszálykodásának szigetországi következményeire.

A kutatás céljának nemzetközi jelentősége, hogy a témakör mind Spanyolországban, mind pedig Japánban csupán az utóbbi években keltette fel a szakemberek érdeklődését. A japán evangelizáció és a keresztény rendi konfliktusok tárgyalása nemzetközi viszonylatban is újdonságnak számítanak, ugyanakkor hazánkban egy teljesen feltáratlan témakörrel van szó. Újszerűsége tehát vitathatatlan.

A téma aktualitását erősíti, hogy a spanyol-japán kapcsolatok 2014-2015-ben ünnepelték négyszáz éves centenáriumukat, amely alkalmából számos szimpózium került megrendezésre a témával kapcsolatban.

A kutatás forrásai

A kutatások ideje alatt lehetőségünk nyílt külföldi könyvtárak és levéltárak anyagának átvizsgálására. Az általunk tanulmányozott elsődleges források ismeretében megkíséreltük a hatalmas forrásanyag rendszerezését. Ezek alapján, ibériai – elsősorban spanyol részről – a diplomáciai levelezések, a hivatalos jegyzékek tára, a magánlevelek gyűjteménye, valamint a naplók és útleírások gyűjteménye kategóriákat különböztettük meg egymástól. A japánok által az európai hatalmaknak – a Spanyol Koronának és római Szentszéknek - küldött dokumentumok minden esetben a spanyolok ázsiai központján, Manilán keresztül jutottak el az európai előkelőségekhez, a spanyol uralkodóhoz és a pápához. Ennek megfelelően ennek a dokumentumcsomagnak a japán sógunátus és a Spanyol Királyság Fülöp-szigeteki Kormányzóságának hivatalos levelezése kategórianevet adtuk.

Az értekezés forrásanyagának egyéb szempontrendszer szerinti osztályzásában a téma vallási színezete szabott irányt számunkra. Ezen szemléletrendszer alapján a következő kategóriákat állítottuk fel a forrásanyag rendszerzésénél: a, jezsuita rendi dokumentumok; b, ferences rendi dokumentumok; c, domonkos rendi dokumentumok; d, ágostonrendi dokumentumok; e egyéb világi dokumentumok.

Külön szakmai kihívást jelentett számunkra a dolgozatban feldolgozott források nyelvezete. Tudniillik a 16-17. századi spanyol és portugál nyelvezettel íródott dokumentumok szó szerinti visszaadása helyenként teljesen összezavarná az olvasót és egy értelmezhetetlen szöveget tárna elé. Ezt kiküszöbölendő – ahol szükségesnek láttuk – a mai magyar nyelvnek megfelelően változtattunk a szövegek szerkezetén, rendkívüli figyelmet szentelve annak, hogy a változtatások a dokumentumok eredeti mondanivalóját véletlenül se ferdítsék el.

Kutatómunkánkat a *Biblioteca Nacional De Madrid* (Madridi Nemzeti Könyvtár) másodlagos forrásanyagának tanulmányozásával kezdtük. A középpontban az ibériai-japán kapcsolatok, közelebbről a spanyol-japán kapcsolatok szakirodalma és az itt őrzött dokumentumok álltak. A Nemzeti Könyvtár anyaga kiváló adatokkal szolgált a japán evangelizáció történetének, a keresztény missziós logika, továbbá a spanyol-japán diplomáciai kapcsolatok legfontosabb jellemzőinek megértéséhez. Számos információ birtokába jutottunk a kapcsolatok egyes korszakaival, azok lehetőségeivel és dilemmáival, a követjárások főszereplőivel kapcsolatban.

A Nemzeti Könyvtárban őrzött elsődleges források közül külön említésre méltó a Luis Frois jezsuita szerzetes leveleinek gyűjteménye, amelynek kiemelkedő darabja az *Historia de*

Japón (Japán Története) című 1583 és 1597 között íródott munka. Továbbá Fray Juan de Santa María 1601. évi műve is a ritkaságok közé tartozik, amely az 1598-ban keresztre feszített nagaszaki-i vértanúkról tartalmazott számos információt.

Kutatómunkánk következő állomása a Sevilla városában működő *Escuela de Estudios Hispano-Americanos* (Spanyol-Amerikai Tanulmányok Iskolája) volt. Az intézmény kiváló központul szolgált sevillai kutatásainknak, ugyanakkor fontos dokumentumra leltünk a könyvtárában, amely a pápaság 1585-ös utasításait tartalmazta a japán hittérítésre vonatkozóan.

A téma feltárásának kiemelkedő állomása volt az *Archivo General de Indias* (Indiák Levéltára), amely intézmény ugyancsak Sevillában található. Az archívumban mindenekelőtt a Fülöp-szigeteki Spanyol Kormányzóság, Új-Spanyolország és Japán 16-17. századi kapcsolattartásának felbecsülhetetlen értékű forrásait vizsgálhattuk. Szóban forgó dokumentumok többségükben a szigetországi missziós tevékenység részleteiről, a katolikus rendek konfliktusairól, továbbá a japán keresztényellenes politikai okairól, a vértanúságok áldozatairól hordoztak információkat.

Fent említett kutatásoknak köszönhetően egyre világosabb kép rajzolódott ki előttünk a japán evangelizáció menetéről, a Spanyol Korona és Japán kapcsolatainak korszakairól. Ezek alapján arra a megállapításra jutottunk, hogy japán evangelizáció öt nagy szakaszra osztható, míg a rendi konfliktusok három nagy kategóriába sorolhatók be, amelyeket dolgozatunkba részletesen kifejtettünk.

Fontos állomásnak számított a *Biblioteca de Palacio Real de Madrid* (Királyi Palota Könyvtára), ahol a japán keresztényellenes politika gyakorlati lépéseivel kapcsolatban, közelebbről a japánok által a keresztényekre kiszabott ítéletekre vonatkozóan tártunk fel felbecsülhetetlen értékű dokumentumot. Említett forrás rávilágított a mindenkori japán államhatalom keresztényellenes lépéseinek okaira, a tolerancia és az üldöztetés egymást váltó korszakainak csomópontjaira, az ítélethozatalok körülményeire. Ezek alapján megállapíthattuk, hogy a japán politikai vezetés mindvégig önálló valláspolitikai elképzelésekkel rendelkeztek és különösen igaz ez a Tokugava-sógunátus esetében.

Ugyancsak fontos állomásnak tekinthető a *Biblioteca de la Real Academia de la Historia* (Történeti Akadémia Könyvtára), amely szintén a spanyol fővárosban található. Ebben az intézményben elsősorban a 16-17. században Japánban megfordult spanyol diplomaták útjairól őriznek dokumentumokat, továbbá hasznos információkra leltünk a szigetországi katolikus közösségek munkáját illetően is.

A személyesen látogatható intézményeken kívül a modern technológiát, az internetet hívtuk segítségül, amely hihetetlen mértékben megkönnyítette a munkánkat, egyben fel is gyorsította

annak menetét. A világhálón keresztül jutottunk hozzá Xavéri Ferenc teljes levelezéséhez és a weben találtunk rá számos olyan spanyol diplomata hivatalos levélváltására is, akiket a Spanyol Korona Japánba delegált a korszak folyamán.

A dolgozat felépítése

A dolgozat alapvetően a témakör spanyolországi szakirodalmának logikáját követi, tudniillik a spanyol szakkönyvek nagy hangsúlyt fektetnek az ibériai nagyhatalmak ázsiai térfoglalásának előzményeire, azok középkori és a kora újkori alapjaira. Ugyancsak a spanyol szakkönyvek logikáját tükrözi a dolgozat központi részének szerkezeti felépítése, amely a korszakolásra fókuszálva az ibériai-japán kapcsolatokat és japán evangelizáció lehetőségeit és korlátait három nagy politikai vezető, Oda Nobunaga, Tojotomi Hidejosi és Tokugava Iejaszu korszakán keresztül kívánja bemutatni.

Az értekezés a bevezető részből, négy fejezetből, az összegzésből és egy rövid utószóbból épül fel. A dolgozatot kronológiával, térképekkel és egyéb mellékletekkel egészítetünk ki, továbbá a főszövegbe számos helyen képeket is beiktattuk.

Az első fejezet bemutatja a dolgozatban felhasznált legfontosabb első- és másodlagos forrásokat és a kutatómunka helyszíneit.

A második fejezet egy bővebb áttekintést ad a japán történelem csomópontjairól, a kezdetektől a 16. századig, az európaiak érkezésének időpontjáig. Ezt követően bemutatjuk, hogy milyen tudással rendelkeztek az európaiak Japánról a középkorban és a kora újkor kezdetén, annak 1543-as elérését megelőzően. Ezután következik az európai nagyhatalmak, Spanyolország, Portugália, Hollandia és Anglia ázsiai felfedezőútjainak és térfoglalásának bemutatása, miként jutottak el az európaiak Távol-Keletig, azon belül is Japánig a 16. század folyamán.

A harmadik tematikai egység az ibériaiak és a japánok első találkozását mutatja be, az ibériai-japán kapcsolatrendszer kialakulását, a szigetországi evangelizáció menetét és a japán kereszténypolitika alakulását. Külön hangsúlyt kap e fejezetben a korszak két központi alakjának, Oda Nobunaga és Tojotomi Hidejosi katonai-politikai pályájának ismertetése, valamint az ibériaiak szerepének taglalása a 16. századi japán politikai átalakulásban. A fejezet kitér a Spanyol Korona Japánban való megjelenésének körülményeire, a katolikus rendek konfliktusainak kezdeteire, az ellentétek hatására, a japán keresztényellenes politika megjelenésére.

A negyedik fejezet a Spanyol Korona és Japán kapcsolatait állítja a középpontba. Ezen kapcsolathálón keresztül mutatja be az új japán államhatalom, a Tokugava-sógunátus kialakulásának körülményeit, majd elemzi az egyre elmélyülő rendi konfliktusok és a japán államhatalom keresztényellenességének összefüggéseit. Külön alfejezetben tárgyalja a Spanyol

Korona és az újonnan megjelenő európai nagyhatalom, Hollandia ellentéit. Rivalizálásuk hatását a modern japán külpolitika kialakulására. Felszínre kerül a spanyol holland ellentétek politikai-vallási színezete, az úgynevezett fekete legenda megjelenése Japánban és annak szerepe az ibériaiak szigetországból való kitiltásában. Végezetül rátér a kitiltást követő japán keresztényüldözésekre, a vértanúságok és azok legismertebb áldozatainak bemutatására.

Külön kihívást jelentett értekezésünk főszövegében a japán nevek és szavak használata, amelyek estében végül nem a nemzetközileg használt, úgynevezett *Hepburn*-féle átírást, hanem a magyar fonetikai szabályokat alkalmaztuk. A lábjegyzetekben a japán szavaknál ugyanezt a szabályt követtük, ezzel ellentétben, a lábjegyzetekben – a nemzetközi irodalom pontos feltüntetése végett –, a fonetikus és *Hepburn*-féle átírás egyszerre alkalmaztuk. Ezen túlmenően, a könnyebb átláthatóság érdekében, a japán, spanyol, portugál, angol, holland és kínai szakkifejezéseket az értekezésben végig dőlt betűvel írtuk.

Végezetül értekezésünket forrásválogatással, kronológiával, térképekkel és egyéb mellékletekkel láttuk el, amelyeket a téma specialitása mindenképpen megkövetelt. Főszövegünkbe továbbá képeket és ábrákat is beiktattunk, amelyek célja az események még szemléletesebbé tétele.

Az értekezés új tudományos eredményei

Jelen értekezés szerzője az Indiák történetét a siker-sikertelenség történeteként értékeli, amely megmagyarázza számunkra miképpen lehetséges, hogy az amerikai kontinens meghódításának több könyvtárnyi anyagával szemben a Spanyol Korona ázsiai térhódításának bemutatása mai napig igen csekély szakirodalommal rendelkezik. A dolgozat tudományos célja tehát, hogy információkkal szolgáljon a Spanyol Korona 16-17. századi ázsiai expanziójának teljessé tételéhez, egy világos történelmi kép kialakításához.

A dolgozat úttörőmunkának számít abban a tekintetben, hogy először mutatja be magyar nyelven az ibériai államok távol-keleti jelenlétét, elsősorban a Spanyol Korona és Japán 16-17. századi kapcsolatainak történetét, valamint az evangelizáció szigetországi sikereit, hosszú távú hatását, a kereszténység kitiltásának okait és végül üldöztetését.

Az értekezés nemzetközi újdonságát a Japánban tevékenykedő katolikus rendek ellentéteinek taglalása és a konfliktusok hatásának bemutatása jelenti, különös tekintettel a keresztény missziók vezetői és a Tokugava-sógunátus kapcsolatainak elemzésre.

Milyen lehetőségei és korlátai voltak az evangelizációnak Japánban?

Milyen szerepet töltek be a Spanyol Korona egyházi és világi alattvalói a japán átalakulásban?

Mekkora szerepet játszottak az ibériaiak az új japán államhatalom, az Edo-sógunátus létrejöttében?

Hogyan vezettek a keresztény rendi konfliktusok a japán keresztényellenes politika előtérbe kerüléséhez és a Spanyol Korona Japánból való kitiltásához?

Végezetül pedig, milyen hatással voltak az egyházi és világi ellentétek a modern japán külpolitikai gondolkodás megszületésére?

Mindezek olyan szakmai kérdések, amelyek nemzetközi tekintetben sokkal kevesebb figyelmet kaptak a szakemberektől, s amely kérdések és a rájuk adott válaszok kiemelt szerepet töltenek be értekezésünkben.

Továbbá újdonságot jelent még a fekete legenda történetének Japánra való kiterjesztése, amelyet a dolgozat negyedik részében tárgyalunk, a spanyol-holland ellentétek és azok szigetországi következményeinek kontextusában.

A téma továbbfejlesztésének lehetőségei

Az értekezésben bemutatott témakörökön belül továbbgondolásra érdemes az ibériai kereskedelem és annak távol-keleti szerepe, az ibériai kereskedők súlyának tisztázása az ázsiai távolsági kereskedelemben. Jelen dolgozat írója a kereskedelmet kizárólag a Japánban tevékenykedő missziók és a japánok kapcsolatainak kontextusában tárgyalja és nem foglalkozott mélyrehatóbban az európaiak irányította kereskedelem távol-keleten betöltött szerepével.

További kutatásokra sarkalhat bennünket a rendi konfliktusok esetében a katolikus rendeken belül megjelenő feszültségek okainak további feltárása. Dolgozatunkban kifejtettük, hogy a rendtagok közötti ellentétek elsődleges okai az alattvalói hovatartozásban, az evangelizáció kifejtésének szigetországi módszereiben és a hittérítés háttérében meghúzódó világiasság, tudniillik a vagyonszerzés lehetőségének vitájában állt. Gyanítható azonban, hogy aprólékos kutakodással további okokra bukkanhatunk, amelyek újabb látószögből világíthatnak rá a konfliktusok okai és következményeire.

Végezetül a fekete legenda tekintetében is további vizsgálódásra van szükség, hogy feltárjuk a legenda mélyebb hatását a távol-keleti spanyol-holland rivalizálásban.

A szerző doktori értekezéséhez kapcsolódó publikációk

- “*Sinkoku siszó* – a 19. századi japán nagyhatalmiság születése.” *Sic Itur Ad Astra*, 2002/4. szám. ELTE, Budapest, 2004.
- “Források a spanyol expanzió japán periódusának (1587-1636) tanulmányozásához.” *Documenta Historica 90*. JATEPress, Szeged, 2012.
- “A „konkvisztádorok száz éve” Japánban (1543-1640), a spanyol expanzió távol-keleti bukásának okai tükrében.” *Mediterrán Világ 27-28*. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2013.
- “Hidalgók és szamurájok – spanyol-japán kapcsolatok 1587-1636.” 2016. évi Tavaszi Szél Konferenciakötet IV. http://www.dosz.hu/dokumentumfile/TSZ_IV_kotet_161114_504o.pdf
Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2016.
- “A spanyol expanzió lehetőségei és korlátai Japánban (1543-1640).” *Világtörténet* 2016./4. szám, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2016.
- “Edictos contra los cristianos en Japón (1587, 1597, 1636)”. *Mediterrán Tanulmányok XXVI*. Újkori Egyetemes Történeti és Mediterrán Tanulmányok Tanszék, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2017.